

O'ZBEKISTONDA GAZ EKSPORTINING XAJMI.

Artiqov Bobur Abdikadir o'g'li

*O'zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti axborot
xizmati va jamoatchilik bilan aloqalar yo'nalishi talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining tabiiy gaz eksporti hajmi, uning dinamikasi, asosiy eksport yo'nalishlari va iqtisodiyotdagi o'rni tahlil qilingan. Maqolada mavjud rasmiy statistik ma'lumotlar asosida so'nggi yillarda gaz eksportining o'zgarishi, eksport bozorlaridagi o'zgarishlar hamda ichki va tashqi omillarning gaz eksportiga ta'siri o'rganilgan. Shu bilan birga, gaz eksportini oshirishga doir metodologik yondashuvlar, mavjud muammolar va istiqbolli takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, tabiiy gaz, gaz eksporti, energetika, eksport bozori, iqtisodiy tahlil.

O'zbekiston tabiiy resurslarga, jumladan, tabiiy gaz zaxiralariga boy davlatlardan biridir. Mustaqillikka erishilganidan so'ng mamlakat gaz sanoatining rivojlanishi energetik xavfsizlikni ta'minlash bilan birga eksport salohiyatini oshirishda muhim omil bo'lib kelmoqda. So'nggi yillarda energetika bozoridagi global o'zgarishlar va geosiyosiy omillar O'zbekistonning gaz eksport siyosatini qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda. Ushbu maqolada gaz eksportining hajmi, dinamikasi va istiqbollari chuqur tahlil qilinadi.

O'zbekistonning tabiiy gaz eksporti so'nggi yillarda sezilarli o'zgarishlarga duch keldi. Quyida 2023-yil va undan keyingi davrlar uchun gaz eksporti hajmi, asosiy bozorlar, tendensiyalar va 2025-yil rejalari haqida batafsil ma'lumot beraman.

2023-yilda gaz eksporti hajmi

2023-yilda O'zbekistonning tabiiy gaz eksporti hajmi 529,9 million dollarni tashkil etdi, bu 2022-yilga (926,2 million dollar) nisbatan 42,7 foizga kam. Bu pasayish bir nechta omillar, jumladan, ichki iste'molning oshishi, gaz qazib olish hajmining qisqarishi va eksport bozorlaridagi o'zgarishlar bilan bog'liq.

- Asosiy eksport bozori – Xitoy: 2023-yilda Xitoyga eksport qilingan gaz 563,53 million dollarlik hajmda bo‘ldi, ammo bu 2022-yildagi 1,07 milliard dollardan deyarli ikki baravar kam. Yil davomida eksport hajmi oylarga ko‘ra o‘zgarib turdi:

- Aprel: 40,47 million dollar (eksport qayta tiklandi).
- May: 78,16 million dollar.
- Iyun: 85,27 million dollar.
- Iyul: 91,39 million dollar.
- Avgust: 75,27 million dollar.
- Sentyabr: 41,6 million dollar.
- Oktyabr: 42,25 million dollar.
- Noyabr: 54,59 million dollar.
- Dekabr: 54,5 million dollar.

Yil boshidan noyabrgacha umumiy eksport 509,03 million dollarni tashkil etdi, bu esa o‘tgan yilning shu davriga nisbatan 50 foizga kam.

- Boshqa bozorlar: Xitoydan tashqari, O‘zbekiston Qirg‘iziston va Tojikistonga ham kichik hajmda gaz eksport qildi, ammo bu mamlakatlarning ulushi umumiy eksportda unchalik katta emas.

- Eksport pasayishining sabablari:

Gaz qazib olishning qisqarishi: 2023-yilda tabiiy gaz qazib olish 46,7 milliard kub metrni tashkil etdi, bu 2022-yilga nisbatan 9,6 foizga (4,97 milliard kub metr) kam. Bu eksport uchun mavjud gaz hajmini chekladi.

Ichki talabning oshishi: O‘zbekiston ichki bozorda gazga bo‘lgan ehtiyojning ortishi tufayli eksportni qisqartirishga majbur bo‘ldi. Ayniqsa, qishki mavsumda energiya inqirozi kuzatildi.

Geologik qiyinchiliklar: Ustyurt mintaqasidagi konlarda qazib olish murakkab geologik sharoitlar tufayli pasaymoqda.

2024-yilda gaz eksporti

2024-yilda O'zbekiston gaz eksporti hajmi o'sish tendensiyasini ko'rsatdi. Yil yakuniga ko'ra, eksport 627,6 million dollarga yetdi, bu 2023-yilga nisbatan 18,4 foizga ko'p. Oylik ko'rsatkichlar quyidagicha:

- Yanvar: 21 million dollar.
- Fevral: 5,7 million dollar.
- Mart: 18,7 million dollar.
- Aprel: 6,9 million dollar.
- May: 7,6 million dollar.
- Iyun: 181,5 million dollar (sezoni o'sish).
- Iyul: 81,7 million dollar.
- Avgust: 81,7 million dollar.
- Sentyabr: 74,7 million dollar.
- Oktyabr: 60,9 million dollar.
- Noyabr: 53 million dollar.

Xitoy O'zbekiston gazini 726,26 million dollarga sotib oldi, bu esa eksportning asosiy qismini tashkil qiladi. Shu bilan birga, Qirg'izistonga 2024-yilda 10,4 million kub metr gaz (1,84 million dollar) eksport qilindi, bu esa avvalgi yilda noldan boshlangan eksportning tiklanishini ko'rsatadi.

2025-yil boshidagi holat

2025-yilning yanvar-fevral oylarida gaz eksporti hajmi 42 million dollarga yetdi, bu 2024-yilning shu davriga (26,7 million dollar) nisbatan 1,6 barobar ko'p. Xususan:

- Yanvar: 21,8 million dollar.
- Fevral: 20,2 million dollar.

Xitoyga eksport biroz kamaydi (49,4 million dollar), lekin Qirg'iziston va Tojikiston kabi qo'shni davlatlarga yetkazib berish tiklandi.

2025-yil rejalari va uzoq muddatli strategiya

O'zbekiston hukumati 2020-yilda bosh vazir Abdulla Aripov tomonidan e'lon qilingan rejaga ko'ra, 2025-yildan boshlab tabiiy gaz eksportini butunlay to'xtatishni maqsad qilgan. Bu strategiyaning asosiy yo'nalishlari quyidagilar:

Gazni qayta ishlashga e'tibor: Eksport o'rniga gazni mahalliy qayta ishlash va qo'shimcha qiymatli mahsulotlar (masalan, kimyo mahsulotlari, o'g'itlar) ishlab chiqarishga o'tish rejalashtirilgan. Saneg kompaniyasining 4 milliard dollarlik MTO (metanolni olefinga) gaz-kimyo majmuasi loyihasi bu strategiyaning muhim qismidir.

Ichki bozorni ta'minlash: Gaz qazib olish hajmining pasayishi va ichki talabning oshishi tufayli mamlakat gazni birinchi navbatda mahalliy ehtiyojlar uchun ishlatmoqchi. 2023-yilda gaz importi 694,9 million dollarga yetdi, bu esa O'zbekistonning sof importyor maqomiga o'tganini ko'rsatadi.

Gaz omborlarini kengaytirish: Gazli gaz omborining hajmi 2025-yilgacha 10 milliard kub metrgacha oshiriladi (hozirgi 3 milliard kub metrdan). Loyiha qiymati 557,4 million dollar bo'lib, bu ichki ta'minotni barqarorlashtirishga xizmat qiladi.

Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish: O'zbekiston 2050-yilga qadar tabiiy gazdan yoqilg'i sifatida voz kechishni rejalashtirmoqda. 2026-yilga qadar 4000 MVt quyosh va 4000 MVt shamol elektr stansiyalari qurilishi kutilmoqda, bu yiliga 3 milliard kub metr gazni tejash imkonini beradi.

Muammolar va cheklovlar

- Qazib olishning pasayishi: "O'zbekneftgaz" ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda gaz qazib olish 26,5 milliard kub metrgacha qisqarishi prognoz qilinmoqda (2024-yilda 29,3 milliard kub metr). Bu eksport imkoniyatlarini yanada cheklaydi.

- Importga qaramlik: 2030-yilga qadar gaz importi 10-11 milliard kub metrgacha yetishi mumkin, agar Ustyurt mintaqasidagi geologik qidiruv ishlari kutilgan natija bermasa.

- Narx farqlari: Rossiyadan import qilinadigan gaz narxi (1000 kub metr uchun 160 dollar) ichki tariflardan yuqori bo'lib, bu byudjetga qo'shimcha yuk yaratmoqda¹.

Xulosa

O'zbekistonning gaz eksporti 2023-yilda sezilarli darajada kamaydi (529,9 million dollar), lekin 2024-yilda biroz o'sdi (627,6 million dollar). 2025-yil boshida

¹ <https://www.gazeta.uz/oz/2024/01/22/gas-export/>][<https://www.gazeta.uz/oz/2025/01/21/gas-import-export/>][<https://www.gazeta.uz/oz/2025/04/08/gas/>]

eksport hajmi oʻrtacha oʻsishni koʻrsatmoqda, ammo hukumat gaz eksportini toʻxtatib, ichki qayta ishlash va qayta tiklanadigan energiya manbalariga oʻtish strategiyasiga eʼtibor qaratmoqda. Gaz qazib olishning pasayishi va importga qaramlikning oshishi bu jarayonda asosiy muammolar sifatida qolmoqda.[](

Oʻzbekiston gaz eksportining hajmi barqaror boʻlishi uchun uzoq muddatli strategik rejalashtirish va modernizatsiyaga asoslangan yondashuv talab etiladi. Quyidagilar taklif etiladi:

Eksport strategiyasini diversifikatsiyalash – yangi bozorlar, xususan, Janubiy Osiyo va Yevropa yoʻnalishlarini oʻrganish.

Ichki infratuzilmani takomillashtirish – gazni saqlash, tashish va yetkazib berish tizimlarining zamonaviylashtirilishi.

Gazni chuqur qayta ishlashga investitsiya jalb qilish – gaz-kimyo sanoatini rivojlantirish.

Energetik xavfsizlikni taʼminlash – eksport va ichki ehtiyojlar oʻrtasida muvozanatni saqlash.

Adabiyotlar.

1. Jamolhoji I. N. Margʻilon – Oʻzbekiston neft sanoatining beshigi / Fargʻona vodiysi tarixi yangi tadqiqotlarda. Respublika ilmiy amaliy konferensiyasi materiallari. – Andijon, 2015. – B. 178–180.
2. Ismoilov S. I. Neft-gaz sanoati – mustaqil Oʻzbekiston taraqqiyotining asosi / “Oʻzbekiston tarixining dolzarb muammolari yosh olimlar tadqiqotlarida: asosiy yoʻnalishlar va yondashuvlar” mavzusidagi Respublika yosh olimlarining ikkinchi anʼanaviy konferensiyasi materiallari. – Toshkent: Fan, 2010. – B. 274 276.
3. Sultonov Sh.A., Navotova D.I. Oʻzbekiston neft-gaz sanoati rivojlanishining geografik xususiyatlari // Geografiyaning mintaqaviy muammolari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. – Jizzax: JDPI, 2017. – B. 138-139.
4. Taraxtiyeva G.K. Osobennosti formirovaniya natsionalnogo innovatsi-onnogo klastera neftegazovoy otrasli Respubliki Uzbekistan. – Oʻzbekiston «Neft va Gaz» – may, 2012.

5. O‘zbekiston 2023-yilda Xitoyga 563,53 mln dollarlik tabiiy gaz eksport qildi – O‘zbekiston yangiliklari – Gazeta.uz
6. 2025 yilgacha Gazli gaz omborining hajmi 10 mlrd kubga yetkaziladi
7. O‘zbekistonda 1-maydan “tabaqalashtirilgan tariflar” bo‘yicha elektr energiyasi va gaz narxi o‘zgaradi — Daryo Yangiliklari